

KONGRESI, SIMPOZIJI, DRUŠTVENO ŽIVLJENJE

VI. mednarodni kongres slovanske arheologije

Novgorod, Rusija, 26.–31. 8. 1996

V avgustu 1996 je Mednarodna unija za slovansko arheologijo (MUSA) oz. Union Internationale d'Archéologie Slave (UIAS) spet uspela organizirati mednarodni kongres slovanske arheologije. Bil je šesti po vrsti; za Varšavo (1965), Vzhodnim Berlinom (1970), Bratislavo (1975), Sofijo (1980) in Kijevom (1985) je bil tokrat gostitelj Novgorod. Petletne periode namreč makedonsko oz. jugoslovanski arheologi v Prilepu leta 1990 niso zmogli nadaljevati: zaradi velikih političnih in družbenih sprememb po padcu Berlinskega zidu v vsej vzhodni Evropi, torej predvsem v državah slovanskih narodov, so se proučevalci slovanske arheologije zbrali šele po enajstih letih. Vmes so sovjeti oz. Rusi leta 1991 v Pskovu pripravili veliko konferenco o problemih slovanske arheologije in leta 1994 v ukrajinskem mestu Zvenigorodu mednarodni simpozij na temo *Prehod od poganstva v krščanstvo v slovanskih deželah*. Naslednje leto je MUSA v Varšavi organizirala še mednarodni simpozij z naslovom *Slovanska arheologija v letih 1965–1995. Poskus ocene in nove perspektive*. Z njim je zaznamovala 30. obletnico I. kongresa slovanske arheologije ter hkrati dokazala odločenost za nadaljnji obstoj in delovanje kljub različnim problemom posameznih nacionalnih arheologij oz. držav. Politična ozadja in interesi so bili seveda opazni tudi v Novgorodu – iluzorno je pričakovati, da jih ne bi bilo – zato npr. hrvaški kolegi v Rusijo niso prišli, srbski pa so se med seboj odkrito sporekli. Kakorkoli, kongres je potrdil misel, ki jo je nekoč zapisal (vzhodno)nemški arheolog Joachim Herrmann in je tudi v marsikaterem zahodnoevropskem historiografskem delu o preteklosti Stare celine premalo poudarjena: Zgodovine Evrope ni brez zgodovine Slovanov.¹

Šestdnevno srečanje v Novgorodu je pripravil Nacionalni komite za organizacijo VI. mednarodnega kongresa slovanske arheologije pod vodstvom akademika V. L. Janina skupaj z MUSA, Arheološkim inštitutom Ruske akademije znanosti, univerzo v Novgorodu in Novgorodskim državnim muzejem. Za tri sekcije s skupno 13 skupinami je bilo s skupaj 393 referati prijavljenih 405 udeležencev iz 23 evropskih držav, tako iz slovanskih dežel kot od drugod (zahodna Evropa, Skandinavija, baltske države, Madžarska, Romunija, Grčija). Glavne teme kongresa so bile: srednjeveško mesto v Evropi, Slovani in njihovi sosede v zgodnjem srednjem veku ter Slovani v rimski in latenski dobi. Predavanja, ki so bila večinoma 20-minutna, na plenarnih zasedanjih sekcij pa polurna, so potekala vzporedno v več dvoranah oz. sobah Mestnega družbenega centra »Dialog«. Žal nekaterih kolegov, predvsem iz zahodne Evrope, ni bilo, in so organizatorji programske sheme morali spreminjati. Vendar bo referate mogoče prebrati v zborniku kongresa, ki naj bi izšel letos in tako nadaljeval serijo obsežnih in pomembnih publikacij s prejšnjih kongresov.

Problematika, obravnavana na kongresu, je bila zelo raznovrstna. Zajeta so bila vsa vprašanja, v večji ali manjši meri povezana s slovansko arheologijo, ne le strogo arheološka: iz zgodovine, lingvistike, toponimike, antropologije in etnologije, tudi iz numizmatike, sfragistike, epigrafike, umetnostne in arhitekturne zgodovine itd. Posamezne sekcije so obravnavale npr. etnogenezo Slovanov, arheologijo zgodnjersrednjeveških mest, mesta in njihovo okolico oz. vasi, gradove in utrdbe, arhitekturo in gradbeništvo, dalje antropološko-sociološke kategorije (npr. plemo, narodnost, rod ali »zgodovinsko-kulturno regijo«), etnokulturne in trgovske stike, družbo, ekonomiko in obrt, kulturo nasploh, duhovno kulturo in pogrebne obrede. Manjša sekcija je bila namenjena metodologiji in naravoslovnim metodam v arheologiji. Poseben »kolokvij« je bil posvečen nastanku zgodnjersrednjeveškega mesta v Baltiku. Poleg tega smo nekaj izbranih referatov slišali na obeh plenarnih zasedanjih, na prvem s svečanim odprtjem kongresa in pozdravnim pismom predsednika Ruske federacije Borisa Jelcina ter na drugem z zaključkom. Vsekakor je tudi VI. kongres ohranil interdisciplinarni značaj predhodnih zborovanj.

Lingua franca je bila tokrat pač katerakoli *lingua slavica*, predvsem ruščina, »krasni jezik bratovski slovanski« (kot ga je označil Anton Aškerc v pesmi iz leta 1902), saj je bilo rusko govorečih udeležencev kongresa daleč največ. Drugi »uradni« jeziki (angleščina, francoščina in nemščina) so bili malo uporabljani ali od dela poslušalstva celo bojkotirani. In čeprav se za srednjeevropski svet še vedno zdi veljaven rek

¹ Prim. V. V. Sedov, A. V. Černecov: *Meždunarodnie kongressi slavyanskoi arheologii*, v: Rossijskaja arheologija 1996/3, Moskva 1996, str. 5–10.

»*allgemeine slawische Sprache ist Deutsch*«, smo Slovani referate prebrali večinoma vsak v svoji materinščini in se vsaj v bistvenih zadevah dovolj dobro razumeli – »*Slavjanin Slavjanina vsegda ponimaet*«. Sicer pa se je že naš Žiga Herberstein v svojem znamenitem delu *Rerum Moscoviticarum Commentarii* iz leta 1549 pohvalil, da mu je pri diplomatskih poslanstvih v Rusiji »*zelo mnogo pomagalo znanje slovenščine (ki je podobna ruščini ali moskovščini)*«.

Udeležencev iz Slovenije je bilo pet. Dr. Paola Korošec iz Ljubljane, sicer članica izvršnega komiteja MUSA, je predstavila Ptuj v zgodnjem srednjem veku. Andrej Valič iz Gorenjskega muzeja v Kranju je govoril o simbolizmu Triglava in Barbara Ravnik-Toman iz istega muzeja o Kranju v zgodnjem srednjem veku. Dr. Timotej Knific in Tomaž Nabergoj iz Narodnega muzeja v Ljubljani pa sta predstavila slovansko pokrajino Karniolo v zgodnjem srednjem veku oz. prve srednjeveške urbane naselbine na Slovenskem.

Splošen vtis o tako množičnem strokovnem srečanju je bolj ali manj subjektiven in seveda odvisen tudi od posebnih zanimanj posameznega udeleženca ter srečne roke pri izbiri predavateljev. Veliko število sekcij in referentov pač ni dovoljevalo celovitejšega pregleda dogajanja – slovanski svet je res velik – zato pa je bilo mogoče navezati stike z mnogimi kolegi. Vseeno lahko rečemo, da so prevladovali prikazi arheoloških raziskav posameznih najdišč ali regij z izbranimi interpretativnimi poudarki ter sintetični pregledi arheološkega materiala oz. zgodovinskih dogajanj v izbranem prostoru ali obdobju. Strogo metodoloških ali teoretskih prispevkov je bilo malo, tudi npr. o arheologiji mest (*Städteforschung, urban archaeology*), ki je bila posebna tema. Kake teoretske arheologije, paralelne tisti *anglosaksonskega tipa*, tu ni bilo zaslediti.

Srednjeveško mesto v Evropi je bila ena glavnih tem kongresa in po mnenju vašega poročevalca osrednja, če že ne najpomembnejša. Njena problematika je namreč zelo kompleksna, tako zaradi vrste področij, ki jih arheologija urbanih naselbin s pridobljenimi viri in podatki osvetljuje, kot zaradi metod in tehnik, ki jih je za ta namen razvila. Kot samostojna disciplina se je v nekaterih vzhodnoevropskih državah enako kot v zahodni in srednji Evropi v zadnjih desetletjih precej razmahnila, npr. na Češkem, Poljskem in v Nemčiji. Tudi v Rusiji je bilo opravljenih veliko raziskav, največ v Novgorodu (o njem je bilo na kongresu prebranih 19 referatov) in v Moskvi (10 referatov), potem v Staraji Rusi, Vladimiru, Tveri, Pskovu, Rjazanu in drugod. V Suzdalju in Rostovu so arheologi ob izkopavanjih kremlja in okoliškega mestnega jedra odkrili še ostanke bližnjih vasi ter staroruske gomilne nekropole; suzdaljska je obsegala več kot 100 kurganov. Omenjena staroruska mesta na čelu s Kijevom, centrom kijevske Rus, predstavljajo začetke ruske države in kulture v 9. in 10. stoletju.

Ta tematika je hkrati najbolj od vseh na kongresu pokazala rezultate in možnosti kompleksne, vsestranske obravnave različnih vrst virov, ki so se ohranili od določene srednjeveške urbane naselbine, ne le arheoloških. Najodličnejši primer je sam srednjeveški »Novgorod Veliki«, ki je nastal kot center več slovanskih in ugrofinskih plemen sredi 9. stoletja. Po prihodu začetnika dinastije Rurikov, Varjaga Rurika v 9. stoletju in posebno od 11. do 15. stoletja je bil eno najpomembnejših središč stare Rusije. Mesto ob reki Volhov in ob Ilmenskem jezeru je zaradi svoje ugodne lege na severozahodu Rusije oz. ob poti Baltik-Volga imelo ključno vlogo v sistemu trgovskih in kulturnih vezi med Rusijo, Skandinavijo, zahodno Evropo, Bizancem in muslimanskim vzhodom. Zato si je z naraščajočo gospodarsko in vojaško močjo kmalu pridobilo pravico izbirati svoje lastne prince in postalo tudi mogočen cerkveni sedež, od 12. stoletja kot nadškofija celo najmočnejši v ruskem pravoslavju. Okoli 50 srednjeveških cerkva in samostanov v mestu in okolici ter zelo bogate muzejske zbirke v starem utrjenem jedru Kremlinu, posebno v Novgorodskem muzeju, kažejo tedanji Novgorod kot eno izmed največjih umetnostnih središč Evrope. Zaradi izjemnih spomenikov zidane in lesene arhitekture (ohranjenih ali obnovljenih kljub veliki škodi iz časa druge svetovne vojne), fresk, ikon, zlatarskih in umetnoobrnih izdelkov, rokopisov in kronik ter prvovrstnih arheoloških najdb je UNESCO Novgorod z okoli 1992 uvrstil na seznam svetovne kulturne dediščine.

Arheologiji zaslužen pripada prvo mesto: »*kulturni sloj Novgoroda – zgodovinski vir državnega pomena*« je debel kar 7,5 m (največ pa celo 8,7 m). Bistvena dragocenost tega sloja je njegova vlažnost, saj so se zaradi močvirnega terena v zemlji nad plastjo neprepustne gline odlično ohranili preostanki srednjeveškega mesta, zlasti organski. Arheološke raziskave že od 70. let 19. stoletja naprej, v posebno velikem obsegu pa od leta 1932 dalje, so v različnih etapah odkrile čudovito ohranjene naselbinske sloje (celo 28 za čas od leta 953 do sredine 15. stoletja): ostanke lesenih stavb, uličnih tlakovanj, ograj, vodovoda in kanalizacije, ki so razkrili topografijo mestnih četrti in ulic, celo goro drobnih arheoloških najdb iz usnja, lesa, kosti, kovine, stekla, kamna, keramike, jantarja itd. ter morebiti najpresenetljivejše – zapise na brezovem lubju. Odkopane strukture in več kot 600 vrst različnih najdb v arheoloških plasteh oz. kontekstih je v mnogih primerih mogoče natančno datirati na osnovi dendrokronoloških podatkov.² Zapisi na brezovem lubju, ki so jih od leta 1951 do danes našli 759 (in skupno 53 še v drugih staroruskih mestih), pa

² Prim. P. G. Gaidukov: *Slavenskii konec srednevekovogo Novgoroda. Nutnii raspok*, Moskva 1992, in A. N. Sorokin: *Blagoustroistvo drevnego Novgoroda*, Moskva 1995.

predstavljajo enega najpomembnejših primerov srednjeveških ruskih pisnih virov. Izjemno dokumentirajo stopnjo pismenosti in intelektualni nivo od 11. do 15. stoletja, saj pripadajo različnim vrstam in žanrom pisnih sporočil, od korespondence med meščani in podeželani, trgovskih pogodb oz. seznamov do ljubezenskih izjav in otroških pisarij. Dokazujejo, da arheološki kompleksi najdb niso nujno anonimni. Paleografske, lingvistične, socialnozgodovinske in druge analize teh virov hkrati pomagajo rešiti mnoge netradicionalne probleme: tako npr. očiten postopni razvoj cirilske abecede potrjuje hipotezo, da sta Ciril in Metod iznašla glagolico, ne pa cirilice. Ker je v kulturnem sloju Novgoroda po ocenah še kakih 20.000 zapisov na brezovem lubju – pravi podzemni arhiv! – bo zdaj rekonstruirani staronovgorodski dialekt v prihodnosti v mnogočem lahko dopolnjen.³

Udeleženci kongresa smo si tudi sami ogledali arheološka izkopavanja. Na lokaliteti *Troickii raskop* je bilo v dveh ogromnih izkopnih poljih odkritih okrog 2300 m² površine. Zares impozanten je bil pogled na šestmeterski sloj naselbinskih plasti in na grmado njim pripadajočih lepo zloženih tramov, kolov in desk, med katerimi je bilo tu in tam opaziti kak artefakt – prerez ene od starih novgorodskih ulic, ki so jih od 10. do 15. stoletja meščani vedno znova gradili in obnavljali. Nič čudnega torej, da je bil Novgorod v zadnjih desetletjih mesto arheoloških praks mnogih ruskih arheologov; na posameznih »ekspedicijah« je sodelovalo po 300–400 delavcev in 100 strokovnih sodelavcev. Ruski arheologi sicer priznavajo, da zaradi družbenih razmer v zadnjih desetih letih niso zmogli opraviti »modernizacije« terenskih metod in da se je razlika v tehnični opremljenosti v primerjavi z arheologijo v zahodni Evropi še povečala.⁴ Pesti jih še en, tudi drugod običajen problem »arheologije mest«: ogromne količine izkopanega gradiva, ki ga je treba shraniti, dokumentirati, strokovno obdelati in objaviti. Velika večina najdb iz Novgoroda je neobjavljena in čeprav bibliografija o arheologiji tega mesta od leta 1917 do 1995 šteje kar 3909 enot, je med njimi katalogov gradiva zelo malo, modernih, tehnično dovršenih objav pa praktično ni.⁵ Upamo in pričakujemo lahko, da bo sčasoma na voljo tudi tovrstna literatura ter da bo poznavanje novgorodske arheologije in preteklosti nasploh našlo svoje odlično mesto tako v srednjeveški arheologiji kot v zgodovinopisju Evrope.

Na kongresu je bil izvoljen *nov izvršni komite MUSA*, v katerem bo Slovenijo odslej namesto dr. Koroščeve zastopal *dr. Knific*. Strategije dela oz. načrtov za prihodnjo petletko še niso predstavili, prav tako ni znano, kje bo prihodnji kongres. Slišati je bilo, da komite pripravlja reorganizacijo delovanja MUSA, ki naj bi bilo odslej bolj regionalno usmerjeno. To bi omogočilo boljše stike med ustanovami oz. posamezniki iz različnih držav posamezne regije in vzpodbudilo sodelovanje v skupnih raziskovalnih projektih. Uresničevanje takih zamisli pa je povezano s problemi, ki so najprej denarne narave in kronično tarejo večino arheoloških institucij z nekdanjega »vzhoda«. MUSA je seveda neprofitno združenje in je v času socialističnih sistemov obstajalo predvsem z institucionalno podporo držav članic, v novem obdobju, neprijaznem in neperspektivnem za tovrstne ustanove, pa (še) ni »tržno usmerjeno« in recimo nima sponzorjev ali dovolj bogatih (političnih) botrov tipa Svet Evrope. Druga vrsta problemov je dosti hujša – tista politične narave. Ena izmed zamišljenih regionalnih povezav, obsegajoča balkanske države in Romunijo, je zaradi znanih vzrokov in okoliščin prejkone mogoča samo na papirju (slutnja, kam bi uvrstili Slovenijo, ni potrjena). Vsekakor npr. hrvaški arheologi ne bi sodelovali pri projektu, kakršen je bil na kongresu predstavljen v prepoznavni maniri blutundbodenskih nacionalističnih teorij, namreč »pokopavanje Srbov v zgodnjem srednjem veku« – nasilnim tipološkim in etničnim opredelitvam poznoantičnih najdišč očitno romaniziranega staroselskega prebivalstva v severni Dalmaciji, zahodni Hrvaški ter Bosni in Hercegovini so se odločno in argumentirano, v srbsčini in francoščini zoperstavili predstavniki druge strani današnje srbske arheologije.

Za slovansko arheologijo v celoti zdaj ni pomembno zgolj temeljno, vselej aktualno vprašanje kritičnega odnosa do predmeta njenih raziskav (naj bo to arheološki vir sam na sebi in v svojem kontekstu ali pa npr. interpretacija tega vira), tudi ne vprašanje ciljev in metod preučevanja. Celotni koncepti in vsebinske meje niso trdni oz. nepremakljivi: tako je že nekaj let stara ideja, da bi se MUSA, sicer Mednarodni zvezi za prazgodovinske in protozgodovinske vede (UISPP, Union Internationale des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques) pridružena organizacija, z ustreznim prestrukturiranjem spremenila v »Mednarodno unijo za slovansko in splošno srednjeveško arheologijo« (UIASM, Union Internationale d'Archéologie Slave et d'Archéologie Médiévale Générale).⁶ Premislek o takih spremembah je gotovo

³ Prim. V. L. Janin: *Novgorodskie berestjanie gramoti*, v: Rossijskaja arheologija 1996/3, Moskva 1996, str. 30–51, in A. A. Zaliznjak: *Drevnenovgorodskii dialekt*, Moskva 1995.

⁴ N. A. Makarov: *Drevnerusskaja arheologija: 10 let meždu kievskim i novgorodskim kongressom*, v: Rossijskaja arheologija 1996/3, Moskva 1996, str. 21.

⁵ P. G. Gaidukov: *Arheologija Novgoroda. Ukazatel' literatury 1981–1990 gg. Dopolnenija k ukazatelju za 1917–1980 gg.*, Moskva 1992, in P. G. Gaidukov: *Arheologija Novgoroda. Ukazatel' literatury 1991–1995 gg. Dopolnenija k ukazatelju za 1917–1990 gg.*, Novgorod 1996.

potreben, čeprav v Novgorodu o tem ni bilo govora, zato pa je raznolika paleta obravnavanih tem, ki so silile ven iz ustaljenih vsebinskih in kronoloških zamejitev, sama nakazovala nedoslednosti in veljavni konceptualni in organizacijski zgradbi kongresa oz. MUSA.

Enako ali še v večji meri gre za problem, ki je v tem desetletju preobrazb na širši družbeni ravni značilen za vse nekdanje socialistične države slovanskega sveta: izgubo, ohranitev, iskanje identitete. Vzemimo za primer zelo različen razvoj obeh nemških arheologij. Nekdanja »vzhodna« je morala biti ne le zaradi velikega števila slovanskih najdišč, ampak tudi zaradi svoje institucionalne (politične) vpetosti in vladajoče ideologije na podlagi historičnega materializma kot izhodišča zgodovinsko-arheoloških raziskav neprimerno bolj slovansko usmerjena kakor arheologija na zahodni strani »železne zavese«. Slednja je izhajala seveda iz povsem drugačnih ideoloških koncepcij in je npr. Slovanom (in Germanom) v zgodovini Evrope odmerjala drugačen pomen. Temeljite organizacijske spremembe v mreži pridruženih vzhodnonemških raziskovalnih in muzejskih ustanov ter usode karier posameznih protagonistov njihove arheologije nakazujejo, da »združitev« ene in druge stroke ne bo lahka in neboleča. Bistvenega pomena je zagotovo vsaj v okviru srednjeveške arheologije pričakovano krčenje raziskovalnih programov za preučevanje starih Slovanov – eden od njih, ki je že bil v teku, je zdaj ustavljeni mednarodni projekt izdaje Enciklopedije Slovanov.

Kaj pa slovanska oz. srednjeveška arheologija v Rusiji? Na kongresu v Novgorodu je bila najboljše predstavljen in si v tem prispevku zato zasluži več pozornosti. V prehodnem obdobju je in se, prav tako kot druge veje te znanosti v nekdanji Sovjetski zvezi, tudi spreminja. Zaveda se pomena interdisciplinarnih študij, uporabe naravoslovnih metod v preučevanju arheološkega gradiva (posebno v študijah paleoekologije in razvoja kulturne krajine) ter prednosti računalniške obdelave podatkov. Glavne raziskovalne smeri tradicionalne slovanske in ruske arheologije še naprej ostajajo študij zgodnjih Slovanov in obdobja preseljevanja, srednjeveška ruska mesta, pogrebni obredi vzhodnih Slovanov ter vprašanja duhovne in materialne kulture. Vendar postaja obravnava posameznih vrst ali skupin virov celovitejša. Tako so npr. preostanke pogrebnih obredov arheologi tradicionalno preučevali predvsem z vidika etnogeneze in družbenega ustroja, zdaj pa vse bolj priznavajo njihov pomen za poznavanje duhovne kulture Slovanov, posebej poganstva in njegovih prežitkov. Razvija se tudi arheologija krščanskih starin, ki še pred nekaj leti kljub nekaterim opravljenim študijam ni bila uradno priznana znanstvena disciplina: raziskovanje preostankov ljudskega »vsakdanjega pravoslavlja« ter srednjeveških cerkva in samostanov kot arheoloških kompleksov.⁷

Znotraj pojma slovanske arheologije v Rusiji obstaja še en ožji: srednjeveška ruska arheologija. Ta se ukvarja s preostanki z zgodovinskega teritorija srednjeveške Rus od 9. do 13. stoletja, kakor tudi s poznejšimi spomeniki iz obdobja odvisnih kneževin (pod Mongoli od srede 13. stoletja) in z moskovskim obdobjem (ekspanzija moskovske države po osvoboditvi izpod mongolske oblasti leta 1480).

Po drugi strani kritični glasovi opozarjajo, da »znanstvenemu javnemu mnenju v Rusiji in drugih vzhodnoevropskih državah primanjkuje teoretskih in celo ideoloških pristopov k humanistiki kakor tudi novih perspektivnih smeri in konceptov za nadaljnji razvoj znanosti. Medtem ko uporabe marksistične teorije v arheoloških študijah ne moremo imeti za povsem negativen pojav, pa je ta teorija vendar vsilila sistematično razlago zgodovinskega procesa v smislu materializma in prevladujoče vloge gospodarstva. Uradna podpora marksistične arheologije in sočasno zatiranje drugih teoretskih pristopov sta imela zares negativne vplive na znanstveni razvoj v nekdanjih socialističnih državah. Zdi se, da dejanska naloga, s katero se soočajo ruski arheologi, ni le revidiranje starih teorij in prioritete, ampak najprej iskanje novih pristopov v študiju mehanizmov interakcije med različnimi dejavniki zgodovinskega razvoja in odgovarjajočo raziskovalno metodologijo. Pomembno je upoštevati revizijo tradicionalne klasifikacije znanstvenih problemov in tradicionalne strukture znanstvenih monografij.«⁸ Pokazalo se je torej, da plodovit razvoj konceptualnih pristopov v zgodovinsko-arheoloških raziskovanjih ne vodi prek revizije marksizma, kakor so jo v zadnjem desetletju predložili pobudniki novatorskih, »heretičnih« pristopov k slovansko-ruski arheologiji in širše, k ruski medievistiki, npr. L. S. Klejn, I. J. Frojanov, V. I. Goremikina. Po mnenju nekaterih pa tudi ne vodi prek totalnega zrušenja marksizma.⁹

Velike spremembe zadnjih let se nedvomno kažejo v družbenem statusu srednjeveške ruske arheologije oz. v njeni vlogi v ideologiji in kulturi današnje Rusije. Po drugi svetovni vojni, posebno od

⁶ J. Herrmann: *Opportunities to exchange of News and Ideas*, v: The Study of Medieval Archaeology. European Symposium for Teachers of Medieval Archaeology. Lund 11–15 June 1990, Lund Studies in Medieval Archaeology 13, Stockholm 1993, str. 344.

⁷ Prim. A. V. Černecov: *Slavjano-russkaja arheologija v Rossiji. Specifika sovremennoi situacii i nekotore perspektivi*, prav tam, str. 11–17.

⁸ Glej opombo 7: prav tam, str. 17.

⁹ Glej opombo 7: prav tam, str. 12.

petdesetih do osemdesetih let, je preučevanje slovansko-ruskih starin v Sovjetski zvezi veljalo za eno najbolj prestižnih in družbeno pomembnih vej arheologije, ki jo je država močno podpirala. Po razpadu Sovjetske zveze je ruska oblast sicer razglasila novo politiko, zasnovano na oživitvi narodnih kulturnih izročil in na novi interpretaciji nacionalne zgodovine, vendar je ni izvajala. Po mnenju N. A. Makarova je tako temeljni problem sodobne ruske srednjeveške arheologije v tem, da arheologi niso sodelovali v razpravah o problemih nacionalne ruske kulture, nacionalne identitete in specifičnega ruskega kulturnega razvoja. Ruski družbi pa zdaj manjka normalno zgodovinsko samozavedanje, nasprotno skrajnostim, kakršna je npr. iskanje korenin slovanstva v paleolitiku. Vzporedno z zmanjšanim zanimanjem za »akademsko« arheologijo in z njeno odsotnostjo v medijih je namreč prišlo do invazije amaterjev (»diletantov«), ki se kot razlagalci slovanskih starin predstavljajo za velike izvedence za probleme stare slovanske zgodovine. Arheologija se mora njihovim nacionalistično naravnanim psevdogotovinskim interpretacijam zoperstaviti s svojim vedenjem o staroruskem oz. kijevskem obdobju (posebno o 9. in 10. stoletju) in z novo podobo ruskega srednjega veka, temelječo na gradivu in podatkih iz raziskav v zadnjih desetletjih.¹⁰

Marsikaj zgoraj navedenega v večji ali manjši meri velja tudi za druge države, v katerih je doma slovanska arheologija: naveza oz. vprega ideologije in znanosti je (bila) tam velikega pomena, čeprav določena s specifikami konkretnega družbenega oz. zgodovinskega razvoja. Kako prepoznavno identiteto si bodo hotele in zmogle poiskati nastajajoče arheologije mladih držav, recimo beloruska, ukrajinska ali latvijska, in kakšne posledice bo to imelo za identifikacijo (identiteto) njihovega predmeta raziskav, lahko ugibamo. Na Balkanu pa so poti in pregrade očitno že zakoličene. Razumljivo je, da takšnih občutljivih tem kongres ni obravnaval in da so pripadle kuloarjem. In slovanska arheologija v Sloveniji? Obstaja v okviru arheologije zgodnjega srednjega veka in je tako v celotni stroki kot v zgodovini pri nas manj opazna, kot bi bilo potrebno. Njena raznovrstna problematika je za posamezna zgodovinska obdobja na Slovenskem historično zelo pomembna in za razreševanje potrebuje novih vzpodbud.

Kongres v Novgorodu je pokazal veliko heterogenost in pestrost arheologij, ki se ukvarjajo s starimi Slovani. Res je, da imajo sebi lastno logiko razvoja, a so hkrati značilni otroci zgodovinskih dogajanj v iztekajočem se stoletju ideologij. Ponovno bodo morale odkriti, kako hočejo (zmorejo) preučevati in prezentirati slovanski svet. Pogoj za to je slejkoprej, da vzpostavijo zavesten odnos do zdaj že tradicionalnega koncepta slovanske arheologije, katerega jedro se vseskozi vrti okoli osi jezik-etnos. Problem je namreč določiti, v čem je »slovanska« arheologija tako specifično slovanska, kje preneha biti slovanska in katero drugo, morebiti splošnejše in bolj nevtrarno ime si še lahko privzame. Čas bo pokazal, ali tak zgodovinsko, kulturno in ideološko pogojen konstrukt po svoji inerciji še zmora plodno povezovati posameznike, ustanove in države, ali pa bo tako kot mnogi drugi konstrukti obstoječih arheologij moral dobiti nova izhodišča, nove vsebine in s tem – v takšni ali drugačni obliki – tudi novo identiteto in nov zagon.

Tomaž Nabergoj

Prva evropska znanstvena konferenca za socialno zgodovino

Noordwijkerhout, 9.–11. maj 1996

V organizaciji amsterdamskega Mednarodnega inštituta za socialno zgodovino (International Institute of Social History – IISH) je potekala od 9. do 11. maja 1996 v nizozemskem severnomorskem letoviškem in kongresnem mestecu Noordwijkerhout (Leeuwenhorst Congress Centre) prva evropska znanstvena konferenca za socialno zgodovino – The European Social Science History Conference – ESSHC.

Potrebo po tovrstnih srečanjih je organizator opredelil v povabilu na konferenco, v katerem je zapisal, da je »napočil pravi trenutek za znanstveni zbor – prvo evropsko znanstveno konferenco za socialno zgodovino, saj se je intenzivnost raziskovalnega dela na področjih, ki jih danes zaobjema socialna zgodovina, v zadnjih desetletjih izjemno povečala... Raziskovanja na mejnem področju med zgodovino in socialnimi znanostmi postajajo vse bolj interdisciplinarno usmerjena in mednarodno primerljiva; žal pa je sledenje raziskovalnim rezultatom v posameznih evropskih državah in seveda tudi v različnih jezikih vse prej kot lahko. Zato z organizacijo ESSHC izražamo interes in potrebo po znanstvenih srečanjih številnih znanstvenikov – strokovnjakov različnih disciplin in narodnosti, kjer se bodo prezentirali znanstveni rezultati

¹⁰ Prim. N. A. Makarov: *Drevnerusskaja arheologija: 10 let meždu kievskim i novgorodskim kongressom*, v: Rossijskaja arheologija 1996/3, Moskva 1996, str. 18–29.